

Н. Є. Зоріна,
*н. с. відділу наукового опрацювання й
каталогізації документів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського*

ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ОБМІНУ АБО ЗАПОЗИЧЕННЯ АНАЛІТИЧНИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ЗАПИСІВ СТАТЕЙ ЗІ ЗБІРНИКІВ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

У статті вивчається можливість кооперативної взаємодії Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з бібліотеками мережі освітянських бібліотек у напрямі обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів статей зі збірників наукових праць. Аналізується значення такої співпраці для формування високоякісного інформаційного ресурсу сучасної наукової бібліотеки. Розглядаються основні проблеми організації процесу обміну (запозичення) аналітичних БЗ статей із наукових збірників і особливості безпосередньо процесу обміну.

Ключові слова: *кооперативна взаємодія, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інформаційний ресурс бібліотеки, аналітичні бібліографічні записи, електронний каталог.*

У зв'язку з усезростаючими потребами нашої держави у повноцінному інформаційному ресурсі з питань освіти і науки постало завдання щодо його активного формування й розвитку. Особливо важливим на сучасному етапі є створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) з педагогічної й психологічної наук на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), яка є всеукраїнським галузевим науково-інформаційним центром, на засадах кооперування з провідними бібліотеками мережі освітянських бібліотек МОНМС України та НАПН України.

Найефективніший шлях подальшої роботи бібліотек мережі – кооперація діяльності співпраця, яка базується на тому, що кожен учасник робить внесок у спільну технологію і надалі одночасно може користуватись результатами загальних засобів, спільних досягнень за заздалегідь встановленими правилами. Тому введення в діяльність даних бібліотек

методів кооперативної діяльності щодо формування різних БД, сукупного інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань та галузевого сегменту у Державному бібліотечному фонді є особливо важливим на сучасному етапі [1].

Під час виконання наукового дослідження за темою **«Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського»** (2006–2010 рр.) і у перспективі виконання НДР **«Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського»** (наук. керівник – к. і. н., с. н. с., заслужений працівник культури України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського Рогова П. І.) було проведене дослідження можливості кооперативної взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками мережі освітянських бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів статей зі збірників наукових праць.

Важливою складовою процесу формування інформаційного ресурсу будь-якої наукової бібліотеки і, зокрема, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, є аналітико-синтетичне опрацювання документів (АСОД) – створення аналітичних бібліографічних записів (БЗ) статей із наукових збірників через їх аналітико-синтетичне опрацювання і відображення в електронному каталозі (ЕК). Цю роботу було розпочато у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2008 році і протягом 2008–2010 рр. було створено близько 12000 БЗ статей із наукових збірників з педагогіки та психології.

До фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно надходить більше 200 примірників збірників наукових праць тільки з педагогічної та психологічної тематики, але це далеко не повна кількість наукових збірників з вищезначеної тематики, які видаються в Україні. Нині фахівцями відділу

наукового опрацювання й каталогізації документів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського опрацьовується понад 130 назв наукових збірників з питань освіти, педагогіки та психології, що надходять від наукових установ Національної академії педагогічних наук України та ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, а також деяких класичних університетів України, що здійснюють наукові дослідження у галузі педагогіки та психології, результати яких відображаються у чисельних наукових збірниках (продовжуваних і неперіодичних виданнях, матеріалах конференцій, семінарів, читань тощо).

Оперативно опрацювати таку кількість інформації силами однієї бібліотеки досить складно, оскільки оброблення такого обсягу інформації потребує значних людських ресурсів і витрат часу.

Збірники наукових праць і матеріалів конференцій – це фахові видання з певної галузі знань, які містять інформацію про останні наукові досягнення і розробки. Наукова стаття як джерело інформації, що відображає найновіші досягнення науки, є важливим елементом інформаційного ресурсу з відповідної галузі знань, а забезпечення можливості доступу до цієї інформації для широкого кола користувачів – актуальним питанням інформаційного обслуговування. Це обумовлює необхідність максимально прискорити включення статей зі збірників наукових праць до інформаційного ресурсу бібліотеки.

Саме тому кооперування роботи щодо аналітичного розпису статей для формування ІГР, а саме – обмін бібліографічними записами з бібліотеками мережі та науковими установами, які видають наукові збірники з педагогіки, психології та суміжних галузей: інститутами НАПН України, ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілю тощо є перспективним напрямом діяльності освітянських наукових бібліотек. При налагодженні такої роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і всі бібліотеки, що зацікавлені в обміні (запозиченні) БЗ статей із наукових збірників, повинні об'єднати зусилля для спільної роботи щодо опрацювання наукових

збірників і надання можливості всім учасникам кооперації для запозичення або обміну записами.

Актуальність даного дослідження зумовлена саме необхідністю впровадження кооперативних форм співпраці у процес формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з питань освіти, педагогіки та психології. Вивчення можливостей і проблем взаємодії бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних БЗ статей із наукових збірників є актуальним і необхідним кроком на шляху до активної взаємодії бібліотек освітянської мережі у цьому напрямі.

Мета статті полягає у з'ясуванні можливості взаємодії Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками мережі освітянських бібліотек щодо обміну або запозичення аналітичних бібліографічних записів статей зі збірників наукових праць.

Завданням статті є розглянути умови та особливості міжбібліотечної кооперативної взаємодії щодо обміну (запозичення) аналітичних БЗ статей із наукових збірників, а також основні проблеми, які необхідно вирішувати на шляху реалізації цього проекту.

Вивчення досвіду бібліотек України, Росії, Білорусії у напрямі корпоративної взаємодії, обміну або запозичення БЗ а також досвіду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з обміну електронними записами аналітичного розпису періодичних видань з освітянськими бібліотеками України показало, що на шляху впровадження таких технологій міжбібліотечної взаємодії потребують вирішення досить багато проблем як загального характеру (організаційні, технічні, програмне забезпечення тощо), так і проблем взаємовідносин безпосередньо між учасниками взаємодії [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Основними причинами складності процесу запозичення БЗ є трудомісткість процесу, а також сукупність організаційних і технічних причин. Зокрема, доволі часто трудомісткість отримання і редагування готових записів перевищує трудомісткість їх самостійного створення. До

організаційних причин належать: розрізненість бібліографічних ресурсів, неузгодженість стандартів опрацювання документів; до технічних: недостатня ефективність інструментальних засобів запозичення, проблема конвертації документів, створених як у різних форматах записів, так і в різному програмному забезпеченні [2; 4].

Важливий аспект кооперування – зацікавленість учасників у співпраці, мотивація до участі у проекті. За умов чіткої організації процесу і виконання всіх умов співпраці учасники проекту отримують додаткові можливості оптимізації процесу формування своїх інформаційних ресурсів:

- 1) отримання якісних БЗ без потреби їх доопрацювання;
- 2) можливість розширити діапазон тематики аналітичних БЗ.

Для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського це може бути, наприклад, введення до ЕК наукових статей не тільки освітньої, але й іншої тематики через запозичення БЗ статей із наукових збірників з інших галузей науки і культури, що здійснюється сьогодні обмежено (наприклад, історії, українознавства, мистецтвознавства, літературознавства, бібліотекознавства та ін.).

Аналіз електронних каталогів бібліотек ВНЗ України педагогічного та інженерно-педагогічного профілю щодо розкриття змісту збірників з питань педагогіки та психології показав, що аналітичне опрацювання статей із наукових збірників виконується по-різному і має різний рівень якості (наприклад, не всі бібліотеки здійснюють індексування за УДК, у записах відсутні ключові слова, предметні рубрики тощо) Це, можливо, задовольняє внутрішні потреби окремо взятої бібліотеки, але для здійснення обміну записами з метою отримання повноцінних і якісних БЗ необхідно узгодження і виконання усіх умов співпраці.

Тому важливими є такі аспекти кооперування: умови співпраці, координація спільної роботи, функції, права і обов'язки кожного учасника, стандарти формування БЗ документів в електронній БД, умови розподілу між учасниками об'єднання документів, які підлягають опрацюванню тощо.

Вони повинні бути визначені, узгоджені між усіма учасниками об'єднання і затверджені відповідним договором або угодою.

Практичне втілення проекту кооперативної міжбібліотечної співпраці – це досить складний процес, який потребуватиме часу і вирішення багатьох суто практичних питань.

1. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського аналітико-синтетичне опрацювання наукових збірників здійснюється у БД «Книги» АБІС «ІРБІС». Обов'язковою умовою для введення (отриманих шляхом запозичення) аналітичних БЗ в ЕК є наявність у фонді бібліотеки відповідного текстового документа (збірника) у паперовому або електронному вигляді. На відміну від періодичних видань, які видаються у чітко визначений термін і систематично надходять до бібліотек, збірники наукових праць і матеріалів наукових конференцій друкуються і надходять до бібліотек з різною періодичністю, досить часто із затримкою у часі. Тому необхідно між установами–учасниками кооперації, які видають наукові збірники з педагогічної та психологічної тематики, налагодити регулярну обов'язкове першочергове передавання своїх видань (в паперовому або електронному вигляді) до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та іншим учасникам кооперації.

2. Стосовно розподілу опрацювання збірників між учасниками співпраці, один із можливих варіантів: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка входить до складу НАПН України, зі свого боку, першочергово могла б узяти на себе зобов'язання опрацьовувати наукові збірники інститутів НАПН України, а бібліотеки установ–видавців збірників (ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілю) мали б опрацьовувати на відповідному рівні свої збірники самостійно і надавати можливість для обміну (запозичення) записами всім учасникам проекту з обов'язковим забезпеченням усіх учасників об'єднання текстовими матеріалами відповідних збірників у паперовому або електронному вигляді).

3. Бібліографічні описи (БО) документів і аналітичні БО наукових статей усіма учасниками кооперації мають бути зроблені за єдиним стандартом (індексація УДК, ключові слова, предметні рубрики, наявність анотації (у тому випадку, коли назва статті не розкриває змісту статті)). В іншому разі отримані записи потребуватимуть значного доопрацювання (або перероблення), а обмін записами не дасть заощадження часу, а в деяких випадках можливе навіть збільшення витрат часу на опрацювання документів. Узгодження цього питання є одним з ключових моментів, необхідних для отримання суттєвого результату від запозичення записів. Тому потрібно визначити і сформувані певний набір документів, які забезпечуватимуть можливість роботи за єдиними стандартами, а саме: методичні та інструктивні матеріали, які визначатимуть загальні для всіх учасників об'єднання правила електронної каталогізації; необхідні таблиці тощо [2; 3; 7]. Для здійснення цієї роботи бажано, щоб усі учасники кооперації, які працюють в АБІС «ІРБІС», при створенні БЗ для обміну користувались єдиними правилами щодо заповнення полів, а також користувались однаковими (подібними, узгодженими) базами УДК, предметними рубриками, персоналіями тощо.

4. Крім того, необхідно буде сформувані (на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як наукової установи, що очолює мережу освітянських бібліотек України, і центру створення ІГІР) структуру, яка буде здійснювати координаційну діяльність у цьому проекті, а також вирішити питання щодо редагування отриманих БЗ.

5. Важливим чинником кооперативної співпраці є узгодження певних технічних питань стосовно запозичення БЗ наукових статей, а саме:

– коректне вливання запозичених записів у БД «Книги» ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (наприклад, суміщення запозичених бібліографічних записів статей з БЗ збірника в ЕК (забезпечення відповідності всіх параметрів БЗ статей і збірника і відображення їх у всіх записах статей з цього збірника і т. ін.));

– встановлення зв'язку в БД «Книги» ЕК між запозиченими записами статей і раніше зробленим записом самого збірника так, щоб статті не були «відірвані» від першоджерела і одна від одної. (При опрацюванні збірника в ЕК бібліотеки цей зв'язок формується автоматично за допомогою шифру у БД «Книги», який встановлюється програмою);

– оскільки електронний каталог ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і ряду бібліотек освітянської мережі формується в АБІС «ІРБІС», постає проблема взаємодії з бібліотеками, які працюють в інших програмах, зокрема, проблема коректної конвертації запозичених БЗ.

Таким чином, у результаті первинного вивчення питання можливості обміну або запозичення аналітичних записів статей зі збірників наукових праць можна зробити висновки, що здійснення взаємного обміну аналітичними БЗ статей зі збірників наукових праць з педагогічної та психологічної тематики є доцільним, якщо це дасть можливість учасникам корпорації запозичувати записи без подальшого доопрацювання або з мінімальними витратами часу на доопрацювання.

Реалізація проекту потребує значної підготовчої роботи:

- по-перше, організаційної, з метою узгодження усіх аспектів спільної діяльності між усіма учасниками об'єднання, оскільки тільки дотримання всіх умов співпраці (прописаних у договорі) усіма учасниками може гарантувати позитивний результат такої співпраці;

- по-друге, необхідною умовою ефективної кооперації є вирішення усіх питань щодо технічного забезпечення взаємодії, що стосується безпосередньо діяльності відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій.

То ж питання взаємодії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками наукових установ і ВНЗ педагогічного профілю щодо обміну або запозичення аналітичних записів статей зі збірників наукових праць є актуальним.

Література

1. *Рогова, П. І.* Формування всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан і шляхи розвитку / П. І. Рогова // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 10–27.

2. *Соколинский, К. Е.* Новые подходы к каталогизации заимствованием в ИРБИС-корпорации [Электронный ресурс] / К. Е. Соколинский // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

3. *Титова, Н. Н.* Роль и место библиотек в построении информационного общества: отдельные аспекты, опыт и первоочередные задачи [Электронный ресурс] / Н. Н. Титова // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса: материалы конф. – Электрон. дан. – М.: ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

4. *Дзюба, Н. И.* Корпоративные проекты библиотек Украины для детей [Электронный ресурс] / Н. И. Дзюба, А. С. Кобзаренко // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М. : ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

5. *Костюкевич, Ю. В.* Проект создания Корпоративной сети публичных городских библиотек г. Минска [Электронный ресурс] / Ю. В. Костюкевич // Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса : материалы конф. – Электрон. дан. – М.: ГПНТБ России, 2010. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM). – Систем. требования: IBM PC, Windows 2000 или выше. – Загл. с этикетки диска. – ISBN 978-5-85638-139-8. – № гос. регистрации 0321000673.

6. *Самчук, Л. І.* Кооперативна діяльність освітянських бібліотек України з формування електронних каталогів / Л. І. Самчук // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – К., 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 139–144.

7. *Мар'їна, О.* Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні *О. Мар'їна* // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.